



Konstytucja 3 maja

Konstytucja 3 maja, właśc. **Ustawa Rządowa z dnia 3 maja** – uchwalona 3 maja 1791 roku ustawa regulująca ustrój prawny monarchii dziedzicznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Powszechnie przyjmuje się, że Konstytucja 3 maja była pierwszą w Europie i drugą na świecie (po konstytucji amerykańskiej z 1787 r.) spisaną konstytucją.

Uchwalona przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego wraz ze *stanami skonfederowanymi w liczbie podwójnej naród Polski reprezentującymi*, została zaprojektowana w celu zlikwidowania obecnych od dawna wad opartego na wolnej elekcji i demokracji szlacheckiej systemu politycznego Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Konstytucja zmieniła ustrój państwa na monarchię dziedziczną, ograniczyła znacząco demokrację szlachecką, odbierając prawo głosu i decyzji w sprawach państwa szlachcie nieposiadającej ziemi (gołocie), wprowadziła częściowe zrównanie praw osobistych mieszczan i szlachty oraz stawiała chłopów pod ochroną państwa, w ten sposób łagodząc nadużycia pańszczyzny. Konstytucja formalnie zniosła *liberum veto*.

Przyjęcie monarchicznej Konstytucji 3 maja spowodowało opozycję republikanów oraz sprowokowało wrogość Imperium Rosyjskiego, które od 1768 roku było protektorem Rzeczypospolitej i gwarantem nienaruszalności jej ustroju. W wojnie w obronie konstytucji Polska, zdradzona przez swojego pruskiego sprzymierzeńca Fryderyka Wilhelma II, została pokonana przez wojska rosyjskie Katarzyny Wielkiej, wspierające konfederację targowicką – spisek części polskich magnatów przeciwnych zmianie ustroju Rzeczypospolitej. Po utracie niepodległości w 1795 roku przez 123 lata rozbiorów Konstytucja przypominała o walce o niepodległość.

Konstytucja przestała w praktyce obowiązywać (straciła znaczenie) 24 lipca 1792 roku (w momencie przystąpienia króla Stanisława Augusta Poniatowskiego do konfederacji targowickiej) – czyli po nieco ponad 14 miesiącach, w ciągu których Sejm Czteroletni uchwalił szereg ustaw szczegółowych, będących rozwinięciem jej postanowień. Przestała natomiast być obowiązującym aktem prawnym (została derogowana) 23 listopada 1793 roku. Sejm grodzieński uznał wtedy Sejm Czteroletni za niebyły i uchylił wszystkie ustanowione na nim akty prawne.

Głównymi autorami tekstu Konstytucji 3 maja byli: król Stanisław August Poniatowski, Ignacy Potocki, Hugo Kołłątaj oraz sekretarz królewski Scipione Piattoli. Według Ignacego Potockiego i Hugona Kołłątaja Konstytucja 3 maja była „ostatnią wolą i testamentem gasnącej Ojczyzny”.

Na podstawie Wikipedii

Helena Berner

Sztuka Konstytucji 3 maja

Konstytucja 3 Maja 1791 roku – obraz Jana Matejki powstał od stycznia do października 1891. W maju prace nad nim były jednak tak zaawansowane, iż możliwe było pokazanie płótna na jubileuszowej wystawie w Sukiennicach z okazji 100. rocznicy uchwalenia konstytucji.



Płótno przedstawia pochód posłów z Zamku Królewskiego do kolegiaty św. Jana w celu ponownego zaprzysiężenia wraz z królem tekstu konstytucji uchwalonej 3 maja 1791 przez Sejm Czteroletni (1788–1792). Pochód podąża ulicą Świętojańską wśród rozentuzjarmowanego tłumu mieszkańców Warszawy. Przejście ochraniają żołnierze prezentujący broń. W głębi, u wylotu ulicy Świętojańskiej na plac Zamkowy, widoczny jest fragment fasady Zamku Królewskiego z Wieżą Zygmuntofską (Zegarowa). Centralną postacią obrazu jest marszałek Sejmu Wielkiego Stanisław Małachowski; w lewej ręce trzyma symbol swojej władzy laskę marszałkowską, a w prawej w triumfalnym geście unosi tekst Konstytucji 3 maja. Marszałka niosą posłowie: ziemi krakowskiej Aleksander Linowski i ziemi poznańskiej Ignacy Wyssogota Zakrzewski. Wybór nie był przypadkowy, obaj panowie reprezentują dwie najważniejsze ziemie Korony: Małopolskę i Wielkopolskę. Pod prawą ręką marszałka widoczna jest postać trzymająca sztandar z rysów twarzy przypominająca Tadeusza Kościuszkę z bandażem na głowie, może to sugerować późniejsze odniesienie ran głowy w bitwie pod Maciejowicami (1794).

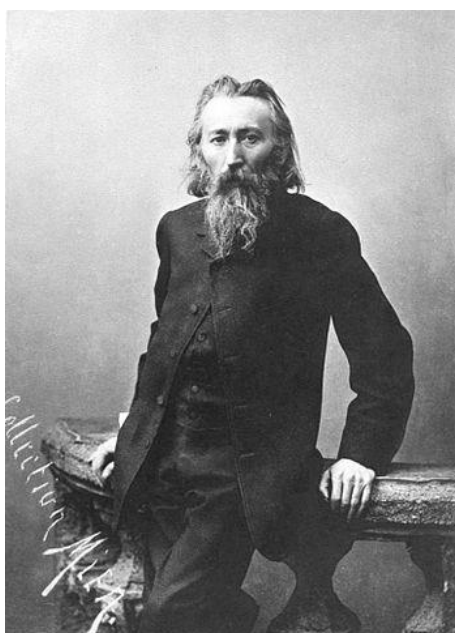
Po schodach do kolegiaty św. Jana wchodzi król Stanisław August Poniatowski, na ramionach ma założony płaszcz koronacyjny, w którym jednak wówczas nie występował. Z wieńcem laurowym pod baldachimem Matejko namalował księżnę kurlandzką Dorotę Biron,

tuż za nią stoi Elżbieta Grabowska – metresa króla, matka jego dzieci. Kłaniając się przy drzwiach kościoła wita króla prezydent Warszawy Jan Dekert z córką Marianną (w żółtej sukni tyłem do widza). Dekert już wtedy nie żył, ale Matejko namalował go w tej scenie celowo, aby ukazać rolę mieszczaństwa oraz przyjęcie przez Sejm Wielki w kwietniu 1791 Prawa o miastach.

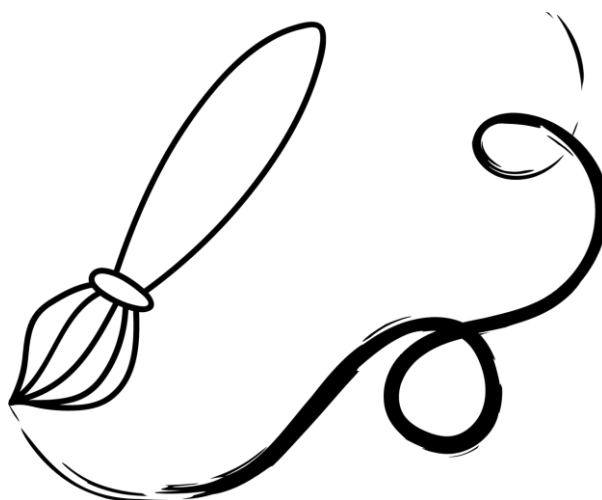
Pośrodku obrazu przedstawiona jest scena, która w rzeczywistości rozegrała się na Zamku Królewskim. Poseł ziemi kaliskiej Jan Suchorzewski przeciwny konstytucji i reformom próbuje zabić nożem swojego synka; chłopczyk wyrwa się ojcu, a za rękę z nożem łapie Stanisław Kublicki, poseł inflancki, jeden z najaktywniejszych działaczy stronnictwa proreformatorskiego w Sejmie. Z kieszeni Suchorzewskiego wysypała się talia kart – aluzja do sposobu przekupienia go przez rosyjskiego ambasadora Stackelberga i przez Branickiego. Poseł kaliski, chociaż nie był dobrym graczem, nieoczekiwanie zaczął wygrywać wielkie sumy, przy jednoczesnej energicznej akcji werbunkowej partnerów od stolika.

Drugą postacią niesioną na ramionach przez posłów jest Kazimierz Nestor Sapieha, marszałek konfederacji litewskiej, drugi marszałek Sejmu Wielkiego. Za Sapiehą Matejko namalował Andrzeja Hieronima Zamoyskiego, autora kodyfikacji prawa Rzeczypospolitej, obejmującego wychowawcę swoich dzieci oraz obrońcę sprawy chłopskiej Stanisława Staszica.

Na koniu w mundurze szwoleżera, żołnierza lekkiej kawalerii w Księstwie Warszawskim, namalowany został królewski bratanek księżę Józef Poniatowski. W 1791 książe był dowódcą stołecznego garnizonu. Centralnie Matejko umieścił jeszcze dwie ważne dla powstania konstytucji postacie: w stroju kapłana Hugona Kołłątaja oraz za nim marszałka wielkiego litewskiego Ignacego Potockiego.

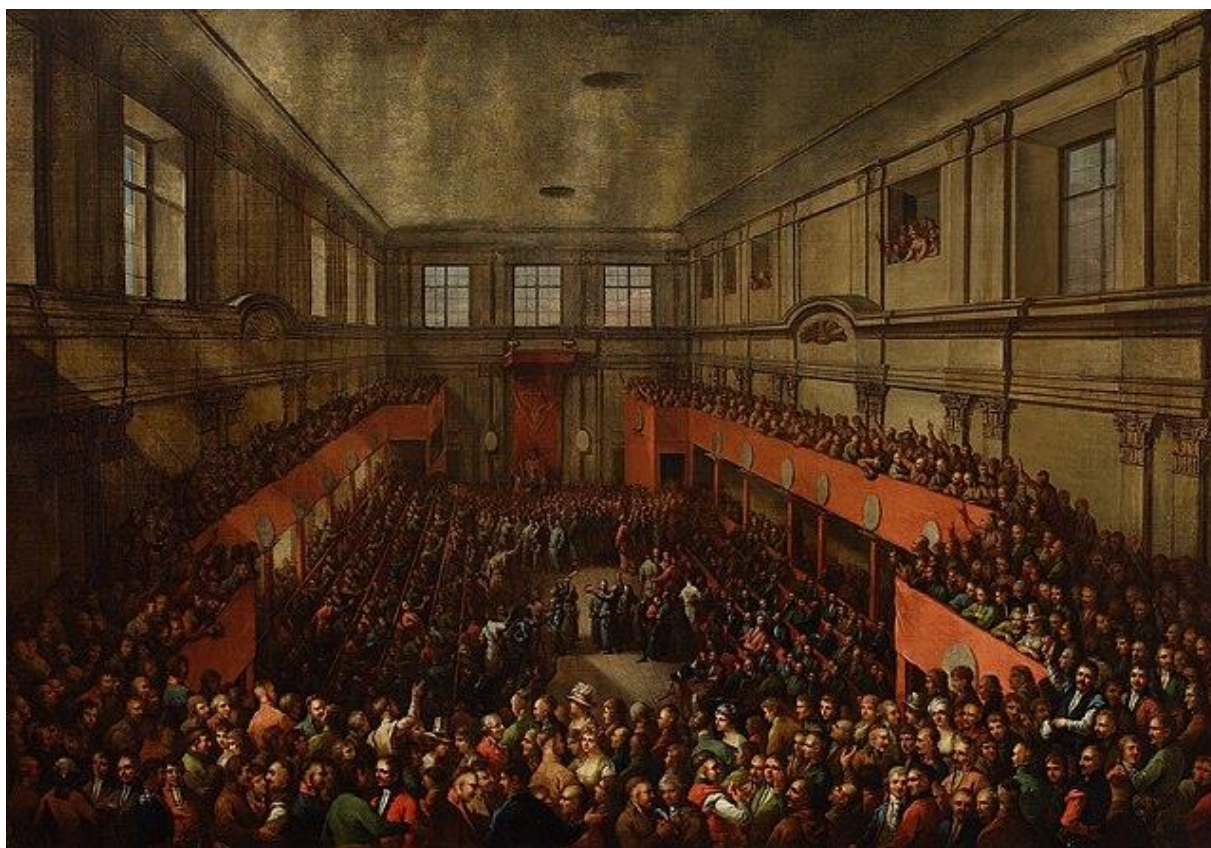


Jan Alojzy Matejko (ur. 24 czerwca 1838 w Krakowie, zm. 1 listopada 1893 tamże) – polski malarz, twórca obrazów historycznych i batalistycznych, historyzof. Jeden z najwybitniejszych polskich malarzy w historii.



Uchwalenie Konstytucji 3 maja – obraz olejny namalowany przez polskiego malarza i rysownika Kazimierza Wojniakowskiego w 1806 roku, znajdujący się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie

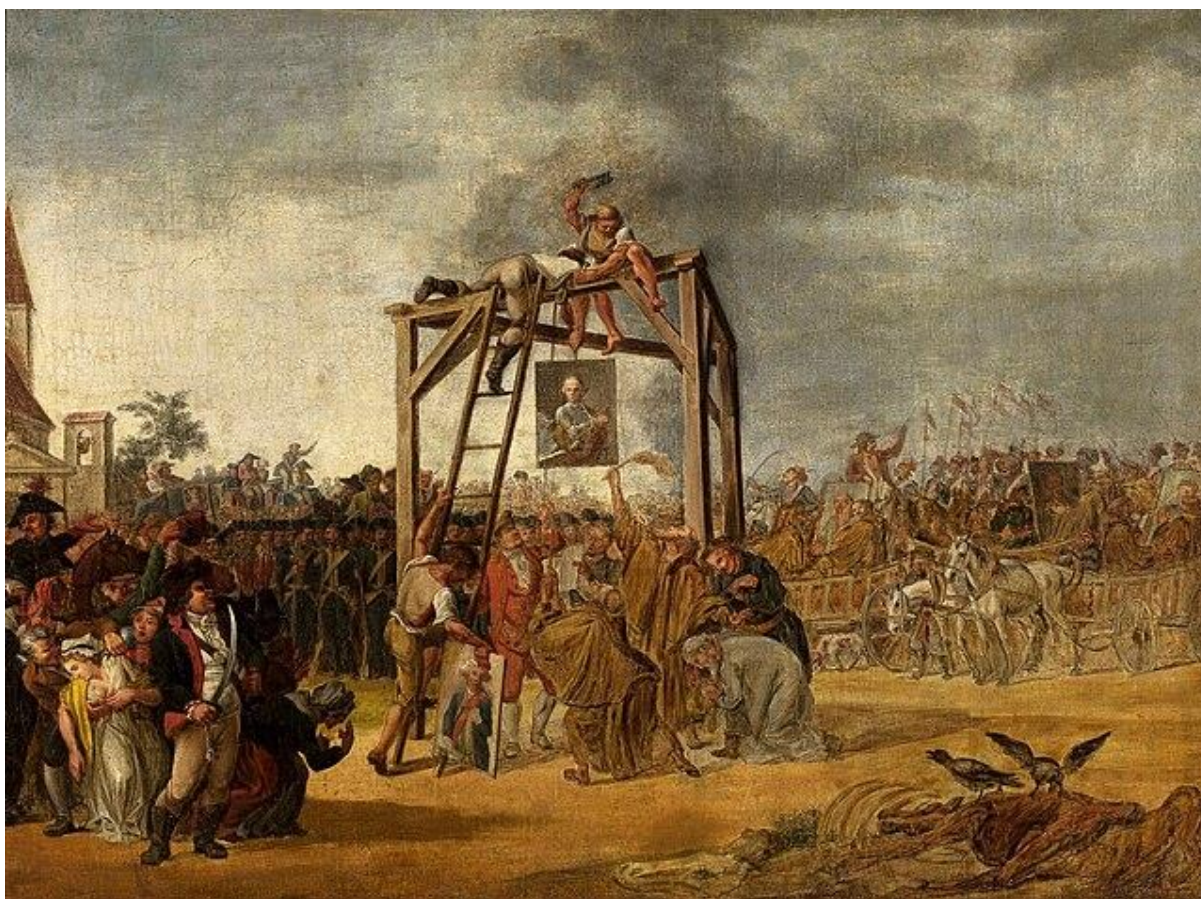
Obraz został namalowany na zamówienie Stanisława Małachowskiego, marszałka Sejmu Czteroletniego, w czasie, kiedy działalność cesarza Napoleona I dawała nadzieję na odrodzenie państwowości polskiej. Przedstawia uroczystość uchwalenia Konstytucji 3 maja, odbytą w Sali Senatorskiej na Zamku Królewskim w Warszawie. Król Stanisław August Poniatowski siedzi pod baldachimem, a przed nim umieszczone są miejsca dla ministrów i marszałka sejmu. Z obu stron tronu przygotowano krzesła dla senatorów, a za nimi ławy dla posłów. Publiczność na galerii obserwuje obrady



Kazimierz Wojniakowski (ur. 1771 lub 1772 w Krakowie, zm. 20 stycznia lub 20 grudnia 1812) – polski malarz i rysownik, wolnomularz.

Wieszanie zdrajców – obraz olejny namalowany przez francuskiego malarza, rysownika i grafika Jana Piotra Norblina około 1794, znajdujący się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie:

Obraz przedstawia autentyczne wydarzenie w Warszawie dnia 29 września 1794 podczas insurekcji kościuszkowskiej, kiedy to na szubienicy zawisły malarskie portrety przywódców konfederacji targowickiej zawiązanej w kwietniu 1792 w Petersburgu przeciwko Konstytucji 3 maja i reformom Sejmu Czteroletniego, usprawniającym Rzeczpospolitą. Ponieważ skazani przez Sąd Najwyższy Kryminalny na karę śmierci, konfiskatę majątków, wieczną infamię i utratę pełnionych urzędów uciekli wcześniej z miasta i nie można im było wymierzyć sprawiedliwości, postanowiono zastosować znaną od średniowiecza normę prawną zwaną *in effigie* (pol. *w obrazie*). Odnosiła się do prawa, które pozwalało wykonać wymierzony wyrok na wizerunku skazanego, gdy on sam zbiegł lub zmarł przed egzekucją. Sąd polecił umieszczenie w prasie ogłoszenia o poszukiwaniu portretów targowiczian do powieszenia lub wypożyczenia i skopiowania. Nie wiadomo, kto podjął się namalowania wizerunków przygotowywanych na szubienicę. W przypadku niezalezienia odpowiedniej podobizny sąd zalecał powieszenie tablicy z nazwiskiem skazanego.



Wieszanie zdrajców przedstawia moment wciągania na sznurze portretu Stanisława Szczęsnego Potockiego. Mężczyzna wchodzący na drabinę zaraz poda kolejny obraz z wizerunkiem Seweryna Rzewuskiego, a tymczasem człowiek w okularach odczytuje wyrok. Na drugim planie po prawej widać wozy z następnymi trzema obrazami, dostarczonymi właśnie

przez zakonników na miejsce egzekucji – na pierwszym wozie widoczny jest portret Franciszka Ksawerego Branickiego. Wokół szubienicy zgromadził się tłum warszawiaków żądnych ukarania zdrajców Ojczyzny i spragnionych widowiska. Po lewej stronie można dostrzec stojących w równych szeregach żołnierzy 10 Regimentu Pieszego, nazywanych *Działyńczykami* od nazwiska dowódcy regimentu generała Ignacego Działyńskiego, który, co ciekawe, złożył przysięgę wierności konfederacji targowickiej.



Jan Piotr Norblin, wł. Jean-Pierre Norblin de La Gourdain (ur. 15 lipca 1745 w Misy-sur-Yonne, zm. 23 lutego 1830 w Paryżu) – francuski malarz, rysownik i grafik, od 1774 przebywał w służbie Czartoryskich, w latach 1774–1796 działał w Polsce; jeden z najważniejszych malarzy okresu stanisławowskiego, na początku XX wieku określany mianem ojca polskiego malarstwa rodzajowego.

Ważne postacie dla Konstytucji 3 maja



Stanisław II August, urodzony jako **Stanisław Antoni Poniatowski** herbu Ciołek (ur. 17 stycznia 1732 w Wolczynie, zm. 1 lutego/12 lutego 1798 w Petersburgu) – król Polski w latach 1764–1795, ostatni władca Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Ocena jego panowania pozostaje przedmiotem sporów. Doceniany jako inicjator i współautor reform ustrojowych przeprowadzonych przez Sejm Czteroletni, jeden z głównych autorów Konstytucji 3 maja oraz jako mecenas nauki i sztuki, Stanisław August był równocześnie krytykowany jako król wybrany na tron polski dzięki poparciu cesarskiej Imperium Rosyjskiego Katarzyny II, oraz za to, że nie zdołał zapobiec rozbiorem Rzeczypospolitej i przystąpił do konfederacji targowickiej.



Hugo Stumberg Kołłątaj herbu Kotwica (ur. 1 kwietnia 1750 w Dederkałach Wielkich, zm. 28 lutego 1812 w Warszawie) – polski polityk, mąż stanu, publicysta oświeceniowy, pisarz polityczny, katolicki prezbiter, kanonik, satyryk, poeta, geograf, historyk. W latach 1782–1786 rektor Szkoły Głównej Koronnej, referendarz wielki litewski od 1786, podkanclerzy koronny od 1791, radca wydziału skarbu Rady Najwyższej Narodowej w 1794. Jeden z twórców Konstytucji 3 maja.

Był członkiem konfederacji Sejmu Czteroletniego. Uczestniczył w tworzeniu Konstytucji 3 maja. W czasie Sejmu Czteroletniego należał do najaktywniejszych działaczy stronnictwa patriotycznego. 29 kwietnia 1791 roku przyjął obywatelstwo miejskie na Ratuszu Miasta Warszawy.

W rozprawie politycznej *Do Stanisława Małachowskiego [...] Anonima listów kilka* sformułował plan reformy państwowej mający swój wyraz w Konstytucji 3 maja, po której uchwaleniu Kołłątaj został mianowany podkanclerzym koronnym (1791) i założył Zgromadzenie Przyjaciół Konstytucji Rządowej. W czasie wojny polsko-rosyjskiej na zebraniu Straży Praw 23 lipca 1792 roku nakłaniał króla Stanisława Augusta Poniatowskiego do jak najszybszego przystąpienia do konfederacji targowickiej, do której sam zgłosił zamiar przystąpienia. Wystraszony postawą tłumów, które protestowały przeciwko akcesowi do konfederacji, uciekł w nocy z 24 na 25 lipca ze stolicy.



Roman Ignacy Franciszek Potocki herbu Pilawa (ur. 28 lutego 1750 w Radzynie Podlaskim, zm. 30 sierpnia 1809 w Wiedniu) – polski polityk i działacz patriotyczny, publicysta, dramatopisarz, poeta, pedagog, historyk i tłumacz, minister policji w 1791 roku, marszałek wielki litewski w latach 1791–1794, minister policji w Straży Praw, marszałek Rady Nieustającej i członek Departamentu Interesów Cudzoziemskich Rady Nieustającej w 1779 roku, członek Komisji Edukacji Narodowej w latach 1773–1791, w latach 1781–1784 mistrz Wielkiego Wschodu Narodowego Polski (organizacji masonów).

Ignacy Potocki miał (wraz z Kołłątajem) duży udział w tworzeniu Konstytucji 3 maja. Propagował supremację sejmu nad władzą wykonawczą. Sprzeciwił się

ustanowieniu w konstytucji Komisji Sprawiedliwości, czego chciał król Stanisław August Poniatowski (główny autor tekstu konstytucji), ponieważ uważał, iż ministerstwo sprawiedliwości narusza rozdział władzy wykonawczej i sędziowskiej. Zwolennik sojuszu z Prusami, przyczynił się do zawarcia nieskutecznego dla Polski układu w roku 1790. 2 maja 1791 roku podpisał asekurację, w której zobowiązał się do popierania projektu Ustawy Rządowej.



Stanisław Bartłomiej Ludwik Małachowski herbu Nałęcz (ur. 24 sierpnia 1736 w Końskich, zm. 29 grudnia 1809 w Warszawie) – hrabia na Końskich i Białaczowie, prezes Senatu Księstwa Warszawskiego w latach 1807–1809, senator-wojewoda Księstwa Warszawskiego w 1809 roku, stały przedstawiciel stanów w Straży Praw, starosta sądecki w okresie 1755–1784, marszałek konfederacji Korony Królestwa Polskiego i marszałek Sejmu Czteroletniego w 1788, referendarz wielki koronny w okresie 1780–1792, podstoli koronny w 1779, marszałek Trybunału Głównego Koronnego w 1775 roku.

Małachowski popierał dążenia miast do rozszerzenia ich praw politycznych i był zwolennikiem współpracy szlachty z mieszczaństwem. Jako jeden z pierwszych ze swego stanu wpisał się do księgi miejskiej jako obywatel miasta Warszawy (29 kwietnia 1791). W swych dobrach ostrogskich na Podolu oczynszował chłopów (1791), spisał powinności, zwolnił ich od niektórych ciężarów, zaczął organizować opiekę lekarską dla włościan. W czasie wojny polsko-rosyjskiej, na zebraniu 23 lipca 1792 był przeciwny decyzji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego o jego przystąpieniu do konfederacji targowickiej i sprzeciwił się jakimkolwiek układom z targowiczaniem. Po przystąpieniu króla do Targowicy 25 lipca 1792 wystąpił z manifestem potępiającym akt konfederacji i stwierdzającym iż „sejm nadal trwa, a będzie zwołany, jak tylko okoliczności na to pozwolą”, po czym udał się do Wiednia, a potem Włoch.

Na podstawie Wikipedii

Hanna Kakiet

Rajnold Suchodolski

Witaj majowa jutrzenko!

Witaj, majowa jutrzenko,
Świeć naszej polskiej krainie!
Uczymy ciebie piosenką
Przy hulance i przy winie.

Witaj Maj, piękny Maj!
U Polaków błogi raj!

Nierząd braci naszych cisnął,
Gnuśność w ręku króla spała,
A wtem Trzeci Maj zabłysnął,
I nasza Polska powstała.

Wiwat Maj, piękny Maj,
Wiwat wielki Kołłątaj.

Ale chytróść jak gadzina
Młot swój na nas zgotowała,
Z piekła rodem Katarzyna
Moskalami nas zalała.

Chociaż kwitł piękny Maj,
Rozszarpano biedny kraj.

Na ustroniu jest ruina,
Której pamięć Polak chował;
Tam za czasów Konstantyna
Szpieg na nasze łyzy czatował.

A gdy nadszedł trzeci Maj,
Kajdanami brzęczał kraj.

Wtenczas Polak ze łąką w oku
Smutkiem powlókł blade lice,
Trzeciego Maja co roku
Wspominał lubą rocznicę.

I wzdychał: „Boże daj,
By nam wrócił Trzeci Maj”.

Próżno, próżno, Mikołaju,
Z paszcz ognistych w serce godzisz,
Próżno rząd nowego kraju
Nową przysięgą uwodzisz.

Wiwat maj, piękny Maj,
Niech przepadnie Mikołaj!

O zorzo trzeciego maja,
Pod twoimi promieniami,
Przez armaty Mikołaja
Pójdziem w Litwę z bagnetami.

Wiwat maj, piękny Maj
Polski i litewski kraj!

W piersiach rozpacz uwięziona
W listopadzie wstrzęsła serce,
Wstaje Polska z grobu łona,
Pierzchają dumni morderce.

Błysnął znów trzeci Maj,
Teraz nasz wesoły kraj!



Znaczenie Konstytucji 3 maja dla Polski

Konstytucja 3 maja była wzorowana na powstałej wcześniej konstytucji Stanów Zjednoczonych. Potwierdzą to słowa króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, że polska ustawa zasadnicza była „opartą w głównej mierze na konstytucji Stanów Zjednoczonych, lecz bez błędów w niej zawartych, zaadoptowaną do warunków panujących w Polsce”. Na przykład w obydwu tych konstytucjach zawarte są treści o trójpodziale i równowadze władzy zgodne z myślą Monteskiusza: „to jest: władza prawodawcza w stanach zgromadzonych, władza najwyższa wykonawcza w królu i Straży i władza sędownicza w jurysdykcjach”.

Ujęta w 11 artykułach Konstytucja 3 maja przewidywała powołanie dwuizbowego parlamentu (Izba Poselska i Izba Senacka), prawo powszechnej niepodległości dla szlachty i mieszczan oraz powierzenie władzy Narodowi. „Naród” rozumiany był jednak na trzy różne sposoby:

1. naród, jako wszyscy poddani, bez względu na przynależność stanową;
2. naród, jako naród polityczny, czyli konkretny stan (szlachta);
3. naród, jako zamożna część społeczeństwa, która sprawuje władzę polityczną.

Władzy wykonawczej (Straży Praw) przewodniczył król, który wybierał pięciu ministrów. W Straży znajdowali się także prymas, następca tronu, marszałek sejmu i dwóch sekretarzy.

Konstytucja 3 maja blokowała nadmierne przywileje szlachty zagrodowej, ale jednocześnie ograniczała demokrację, pozbawiając biedniejszą szlachtę politycznych praw, które zostały powierzone mieszczaństwu. W myśl ustawy zasadniczej mieszczaństwo otrzymało prawa: bezpieczeństwa osobistego, posiadania majątków ziemskich, nabywania szlachectwa oraz zajmowania wysokich stanowisk. Wykonano też pierwszy krok w kierunku zniesienia poddaństwa chłopów.

Żeby zwiększyć jedność Rzeczypospolitej, konstytucja zakończyła trwającą od 1569 roku Unię Polsko-Litewską, oficjalnie zamieniając nazwę państwa na Rzeczpospolitą Polską. Konstytucja zniosła m.in. liberum veto, konfederacje oraz wolną elekcję, zamiast której wprowadzono elekcję w ramach dynastii, co miało zmniejszyć wpływ innych państw na wybór następcy tronu w Polsce. Według Ustawy Rządowej katolicyzm w dalszym ciągu był religią dominującą, jednak miała panować swoboda wyznania. Planowano zwiększyć armię z 24 tys. do 100 tys. żołnierzy. Wprowadzono stałe podatki dla szlachty i duchowieństwa.

Od dnia uchwalenia Konstytucji, co 25 lat, aby rozpatrzyć ewentualne zmiany w niej, miał zbierać się Sejm Konstytucyjny. Chociaż Konstytucja 3 maja nie została ukończona, weszła w życie 5 maja 1791 roku, a następnie, rok później, została obalona przez konfederację targowicką popieraną przez Rosję.

Na podstawie Wikipedii

Marta Jabłońska

